

Türkiye’de Çokkültürlülük Örneği Olarak Suriyeliler

Syrians in Turkey as Example Multiculturalism

Yılmaz Ceylan*

Abstract: subject of the study is to assess the cultural diversity created for Turkey by the Syrians, who had to come to Turkey because of the Syrian civil war, in sociological context. In other words, what this diversity corresponds to in the context of multiculturalism will be analyzed. It can be clearly seen that the Syrians, whose population is about four and a half million, now lead to new economic, social and cultural realities in Turkey. The issue of cultural diversity, which used to be discussed mostly about Kurds and Alevis before the year 2011, seems to have found a new medium. It can be said that there is a common ground for the citizens of the Republic of Turkey, who have lived in the same territory under the rule of the same state for a thousand of years and who had a common Republic experience. Expecting such discussions to be on the agenda at the moment could be rashness but Turkey can be said to concieve these in the medium and long term. In this context, the aim of the study is to determine this diversity situation and to evaluate Syrian migrants in the context of multiculturalism. The sociological segregation and integration status of the new diversity formed as a result of the study will be examined and some analyses, inferences and suggestions will be made about the new situation that Syrians have created within this framework.

Structured Abstract: it is known that there is no ready agenda for Syrians people to establish a healthy adjustment with the society, it is a fact that different activities are being carried out for them. Whether these correspond to a kind of multicultural policy that will ensure mutual adaptation is also a matter of discussion. Syrians can be said to be differing at this point, but at the point of unity of belief they are the same as the main society. A significant population of newcomers, that the period of their permanence has been longer than expected that they have even become permanent, and that with a feeling strengthened with the the financial support given by the EU the way for the Syrians to demand rights has been paved seem to be the pangs of multiculturalism debates in Turkey.

The situation of cultural homogeneity may already apply to very few countries in the world. Almost most of the countries are in a position with more than one diversity and this has become a reality of these states. Assimilating the minorities or getting rid of them in a way that does not comply with modern human rights seems to be left behind. The demands and desires of those in the minority are to exist and to be known as identity. The idea of living together with the sovereigns by accepting them as they are, brought the reality of cultural diversity to a different dimension.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Sosyolojisi ABD
Asst. Prof. University of Mus Alparslan Faculty of Theology Department of Religion Sociology
ORCID 0000-0003-4643-3461
y.ceylan@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atıf: Ceylan, Y. (2021). Türkiye’de çokkültürlülük örneği olarak Suriyeliler. *Turkish Studies - Social*, 16(1), 113-130. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.47373>

Received/Geliş: 05 November/Kasım 2020

Accepted/Kabul: 20 February/Şubat 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 February/Şubat 2021

CC BY-NC 4.0

The sociological situation in which various cultures, which we can also call cultural diversity, also live side by side, is conceptualized as multiculturalism. This diversity can have very different reasons and multiculturalism includes different groups in the context of its own terms and conditions in many geographies in history. The reflection of cultural diversity into the public sphere by using political tools (Yürüşen, 1998: 107) or the philosophical and political incentive formed in favor of cultural diversity, which is not a feature of society, is multiculturalism (Parekh, 2002; Bostancı, 2005: 117; Canatan, 2009: 82; Hazır, 2012: 1). That is, multiculturalism is a policy of recognition of cultural diversity. To put it more succinctly, multiculturalism has become the flag of those who see the salvation of modern society in meeting the demands of the minority (Doytcheva, 2009: 12). Multiculturalism is a democratic ideal in which blacks are considered as beautiful as whites and everyone is equated with their differences (Black is beautiful). However, this can be seen as a new adaptation policy, not separatism. In other words, the aim of living in unity without denying differences maintains its existence as an ideal and maintains its claim to include different ethnic and belief groups in the system without making them "other".

Cultural diversity in the Republic of Turkey, it is clear that the legacy of the Ottoman Empire (Ercins and Görüşük, 2016). As an empire, the Ottoman Empire, like other empires, had to incorporate many types of diversity (religious, linguistic, cultural and ethnic). Turkey diversity up to the year 2011 and the special identity emerged out of these discussions is not a situation that arose subsequently, is a legacy of the past. The Ottoman Empire presented an important exemplary model that succeeded in keeping the diversity alive in peace with the *Millet System*, which subjected the diversity to a pluralistic system with the contribution of Islamic Law within the pre-modern traditional system and enabled them to live with themselves (Kymlicka, 1998: 239-242; Gray, 2000: 102- 103; Vatandaş, 2001: 349; Ateş, 2011: 107; Modood, 2013: 5; Kunduracı, 2015: 74).

In the framework of the "Arab Spring" attempts that started in Tunisia in 2010 and later affected many countries in the Middle East, many citizens of many countries rebelled against the rulers by expressing their human rights, non-sharing of welfare and democratic freedoms. As a result, the armed conflicts affecting many countries and the processes that led to the fall of some governments also paved the way for mass migration. In Syria, which concerns our study, as a result of the civil war that broke out in 2011, around 700 thousand people lost their lives and nearly 12 million people had to leave their homes. About half of those who left their homes migrated to other countries and the other half had to relocate within Syria. Turkey is home to four a half million Syrians close to, the transition to many immigrants also serves as a bridge to Europe.

Syrians in Turkey in the context of cultural diversity is a sociological reality. It can be said that at least, where Syrian linguistic and ethnic diversity corresponded to the new "others" in Turkey. The fact that they are treated as "temporary" with their temporary protection status makes it difficult to form a long-term agenda and makes their future uncertain. However, after more than ten years, both sides experience the pain of leaving this situation uncertain. Even bits of at least a portion of the war in Syria Syrians in Turkey will be a permanent reality in Turkey. Multiculturalism the context of the European religiosity was unable to deal, to differentiate the Syrians in Turkey but also stands as its own unique problems. Because of them the perspective that their Muslim citizens of Turkey can influence in a positive way but it cannot be at the expected level.

Keywords: Sociology, Multiculturalism, Turkey, Cultural diversity, Syrians, Immigration

Öz: Çalışmanın konusu, iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin Türkiye için oluşturmuş oldukları kültürel çeşitliliğin sosyolojik bağlamda değerlendirilmesidir. Yani bu çeşitliliğin çokkültürlülük bağlamında neye karşılık geldiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Dört buçuk milyon civarında olan Suriyelilerin artık Türkiye'de ekonomik, sosyal ve kültürel yeni realitelere yol açtığı açıkça görülebilmektedir. 2011 yılı öncesinde Türkiye'de çoğunlukla Kürt ve Aleviler özelinde tartışılan kültürel çeşitlilik olgusu, Suriyelilerden sonra kendine yeni bir mecra bulmuş benzemektedir. Bin yıldır aynı topraklarda ve aynı devlet çatısı altında yaşayan ortak bir Cumhuriyet deneyimleri olan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları için belli ortak bir paydanın olduğu söylenebilir. Suriyelilerin bu noktada farklılaştıkları fakat inanç birliği noktasında ana toplumla aynı oldukları ifade edilebilir. Sonradan gelen ciddi bir nüfus, kalıcı olma sürelerinin beklenenden fazla olması hatta kalıcı olma durumları ve AB'nin vermiş olduğu maddi desteğin de etkisiyle Suriyelilerin hak talep etme durumlarının önünün açılması, Türkiye'de çokkültürlülük tartışmalarının sancıları gibi durmaktadır. Halihazırda bu tür tartışmaların gündemde olmasını beklemek acelecilik olabilir ancak orta ve uzun vadede Türkiye'nin buna gebe olduğu söylenebilir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bu çeşitlilik durumunun tespiti ve

Suriyeli göçmenlerin çokkültürlülük bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmanın sonucunda oluşan yeni çeşitliliğin sosyolojik ayrışma ve bütünleşme durumuna bakılacak ve bu çerçevede Suriyelilerin oluşturmuş oldukları yeni durum hakkında bazı analiz, çıkarım ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Kültürel çeşitlilik, Çokkültürcülük, Türkiye, Suriyeliler, Göç

Giriş

Farklı nedenlerle ülkelerinden başka yerde yaşamak durumunda kalan insanların buldukları yerde farklılığın ve çeşitliliğin kaynağı oldukları söylenebilir. Bu farklılık ve çeşitliliğin Batı’nın sömürgelerinden gelen insanlar ve sonrasında emek göçlerinin sonucunda yoğunlaştığı ifade edilebilir. Ancak çeşitliliklerin tarihi çok daha eskiye kadar götürebilir. Özellikle imparatorlukların bu çeşitlilikler noktasında çok farklı etnik, kültürel, dinsel ve dilsel çeşitliliği içinde barındırdıkları söylenebilir. Modern paradigmayla birlikte ortaya çıkan ulus-devletin çeşitliliklerin sancılarını neden olduğu genel bir kabuldür. İnsanları benzeştirme ve ulus olabilme yolunda ortak bir kader birliği oluşturma politikası, homojen bir toplum idealini ve çeşitlilikleri aynı devlet çatısı altında sorunsuz yaşatma politikalarını beraberinde getirmiştir.

Kültürel açıdan homojen olma durumu hali hazırda belki de dünyadaki ülkelerin çok azı için geçerli olacaktır. Nerdeyse ülkelerin çoğu birden fazla unsurdan oluşan çeşitliliği barındırır bir konumdadır ve bu homojen bir millet olma iddiasındaki ulus-devletlerin bir gerçeği olmuş durumdadır. Azınlıkta olanları asimile etmek ya da onlardan modern dönem insan haklarına uymayacak şekilde kurtulmak, geride kalmış gibi durmaktadır. Azınlıkta olanların talepleri ve arzuları kimlikleriyle var olmak ve tanınmaktır. Onların da oldukları gibi kabul edilerek egemenlerle birlikte yaşama ideası, kültürel çeşitlilik realitesini farklı bir boyuta taşımıştır.

Bu durum tek tipleştirici modern paradigmanın grand teorilerinin sorgulanması ve farklılıkların itibar kazandığı yeni bir dönem olarak okunabilir. Küreselleşme bütün dünyayı bir noktada buluşturma iddiasında bulunurken aynı zamanda yerel kimliklerin de bir o kadar yükselişe geçişine zemin hazırlamıştır. Küreselleşmenin sağladığı mobilizasyon ve farklı nedenlerle ortaya çıkan göçler, çeşitliliklerin en önemli kaynakları arasında sayılmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni durumun tespiti olarak okunabilecek çokkültürlülük ve bunların kabulü olan çokkültürcülük azınlıkların hakları, sınırları ve ana toplumun sorumlukları bağlamında bütün süreci kapsayacak şekilde geniş bir alana sahiptir.

Homojen bir toplum tasarımı çeşitlilikler aracılığıyla oluşabilecek rekabet ve çatışmaların önüne geçmek için idealize edilmiş ancak ortak bir aidiyet oluşturmak uğruna yapılan baskılar istenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Modern devlet olabilmenin yollarından sayılan ulus-devlet projesi özellikle diğer alanlarda modernliğin olumlu yönlerinden yararlanamamış toplumlar için sancılı süreçlere zemin hazırlamıştır. Modern bir ülke olma yolunda hareket eden diğer ülkeler gibi Türkiye Cumhuriyeti devleti de pek çok alanda kurumsallaşma ve bunlar aracılığıyla model kimlik oluşturma yoluna gitmiştir. Bu standart bir birey, kimlik, halk oluşturma idealidir. Devletin bütün kurumlarının bu amaca hizmet ediyor olması, buna karşı çıkanların ve onların tepkilerinin anomali olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu “ötelik” melesinin en doğal sonucudur. Kültürel ya da ahlaki açıdan “mutlak” doğrunun ve iyinin varlığından söz ettiğinizde, ki baskın kültür etnosantrik bir mantıkla bunu hep yapar ve nitekim diğerlerinin “aşağılığı” kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

2011 sonrası Suriye Arap Cumhuriyeti’nden gelen kitlesel göçün Türkiye’de artık yeni bir çeşitliliğe ve çokkültürlülük bağlamında yeni tartışmalara zemin hazırladığı söylenebilir. Hali hazırda Türkiye’de dört buçuk milyon civarı Suriyelinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunlar hem etnik açıdan hem dil açısından tartışılan çokkültürlü olma şartlarını sağlamış gözükmektedir. Bu durum Türkiye’de yaşanan çokkültürlülük tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Türkiye

özellikle seksenlerin sonlarından itibaren İslamcı kimlik siyaseti, Kürt ve Alevi kimlik hareketinin yükselişiyle birlikte çokkültürlülüğün tartışıldığı bir ülke olmuştur. Ama hem Kürtlerin hem de Alevilerin çoğunluğunun ana akım toplumda ortak özellikler paylaşıyor olmasının yanı sıra bin yıllık birlikte yaşama tecrübesi, Türkiye'yi Batı'da tartışılan çokkültürlülük tartışmasından farklı bir boyuta taşımıştır. Çokkültürlülüğün farklılık arz ettiği yerde çözümün de farklı oluyor olması beklenen bir durumdur. Bu bağlamda çalışmada durumun tespiti ve çözüm önerilerin durumu tartışmaya açılacaktır.

Çokkültürlülük-Çokkültürcülük

Kültürel çeşitlilik de diyebileceğimiz çeşitli kültürlerin aynı zamanda yan yana yaşadığı sosyolojik durum çokkültürlülük olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çeşitliliğin çok farklı nedenleri olabilir ve çokkültürlülük tarihte pek çok coğrafyada kendi şartları içerisinde farklı grupları kapsamaktadır. Kültürel çeşitliliğin kamu alanına siyasi araçlar kullanılarak yansıtılması (Yürüşen, 1998: 107) veya toplumun bir özelliği olmayan kültürel çeşitlilik lehine oluşmuş felsefi ve siyasi teşvik çokkültürcülüktür (Parekh, 2002; Bostancı, 2005: 117; Canatan, 2009: 82; Hazır, 2012: 1). Yani çokkültürcülük kültürel çeşitliliğin tanınması politikasıdır. Daha veciz bir deyişle çokkültürcülük azınlıkta olanların taleplerinin karşılanması noktasında modern toplumun selametini görenlerin bayrağı olmuştur (Doytcheva, 2009: 12). Çokkültürcülük siyahların da beyazlar kadar "güzel" olarak ve herkesin farklılıklarıyla eşit kabul edildiği demokratik bir idealdir (Black is beautiful). Ancak bu bir ayrılcılık değil yeni bir intibak politikası olarak görülebilir. Yani farklılıkları yadsımadan birlik içinde yaşama gayesi bir ideal olarak mevcudiyetini ve farklı etnik ve inanç gruplarını "öteki"leştirmeden sisteme dahil etme iddiasını korumaktadır.

İstikrarlı bir barışın ve birlikte yaşamının neden ve nasıl olacağına dair verilen ahlak ve siyaset felsefesinin argümanlarına dayandırabilecek çokkültürcülük, hala bu sorulara cevaplar aramaya devam etmektedir. Toplumsal uzlaşa ve bütün halkların eşit düzeyde tanındığı bir politika, özellikle azınlıkta olanların beklentisi olarak karşılık bulmaktadır. Azınlıkta olanların talepleri geleneksel ve modern döneme göre farklılaşmıştır. Bunda postmodern teorinin önemli bir katkısının olduğu kaçınılmazdır. Modern paradigmanın homojen toplum tasarımına karşı postmodern paradigma yerellik, çeşitlilik, dinsel ve çokkültürlülük lehine hareket etmiştir (Best ve Kellner, 1998: 57; Bauman, 2003: 131; Yanık, 2011). Bu süreçten itibaren azınlıklar, içinde buldukları ana toplumun içinde asimile olmadan kendilikleriyle yaşayabilme adına eğitim, hukuk, siyasi katılım ve vatandaşlık gibi haklar talep eder olmuşlardır. Sosyal etkileşimin yoğunlaştığı günümüz dünyasında egemen olanların kaçındığı ya da Will Herberg'in deyişiyle "oğulların unutmak istediği ne varsa torunlar onları hatırlamak ister" durumuna gelinmiştir.

Günümüzde hiçbir kültür veya ulus homojen değildir ve bu bağlamda her toplum çatışma ve rekabete açıktır (Parekh, 2002: 97; Günay, 2010). Neticede bütün toplumlar için tek bir kimlik ve aidiyet algısı mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda çokkültürlü toplumlar çatışan iki taleple yüzleşmek durumundadır. İlki azınlık grupların taleplerini onların dezavantajlı durumlarını ortadan kaldıracak şekilde karşılamak, diğeri ise vatandaşlarını ortak bir toplumsallık çerçevesinde bir araya getirebilmektir (Parekh, 2002: 251). Kymlicka'nın dışındaki çoğu liberal bunların kaçınılmaz şekilde çatışacağını ifade ederken Kymlicka-her ne kadar "öz yönetim hakları" diye ifade ettiği haklar nispeten ayırtmayı gerektirse de- bunların çatışmayacağını savunur (Kymlicka, 1998).

Bir arada yaşamının politik olanakları olarak ortaya çıkan birçok yaklaşımdan söz edilebilir. Bunların en önemlisi Anglo-uyum modeli olarak bilinen asimilasyondur. Baskın kültürün istediği çerçevede azınlıkların değişim ve dönüşümü umulmaktadır. Ancak azınlıkta olanların asimile olmuş olsalar bile çoğunluk tarafından ayrımcılığa maruz kalmayacaklarının garantisi yoktur. Pek çok nedenden dolayı da artık günümüzde asimilasyon neredeyse imkânsız hale gelmiştir. En önemli sonuçsa asimilasyonla birlikte barışçıl bir şekilde yaşamak umulurken daha büyük ve önu alınamaz rekabet ve çatışmalara neden olabileceğidir. Bundan daha müsamahalı olarak görülen entegrasyon

modelinde ise karşılıklı bir etkileşim varmış gibi dursa da kaçınılmaz olarak azınlığın egemen olana intibakı beklenmektedir. Yani her iki durumda da oluşabilecek durum kültürel çeşitliliğin aleyhine sonuçlanmaktadır.

Dünya üzerinde genel geçer tek tip bir çokkültürcülük politikasından bahsetmek zordur. Devletten devlete toplumdaki topluma değişen şartlar gereği farklı çokkültürcülüklerden bahsedilebildiği gibi alanyazında da çokkültürcülüğün iki ana akım (liberaller-komüniteryenler dikotomisi) üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Bireyin bağımsızlığı üzerinden hareket eden liberaller, bütün çeşitliliklere aynı mesafede olduğunu iddia eden ve grup kimliğini dikkate almayan “özgürlükçü” ve grup kimliklerini özel alanla sınırlandıran bir yaklaşıma sahiptir. Bunlara göre birey isterse grubun uygulamalarını yapmama noktasında özgürdür (Kymlicka, 2006: 225). Bunlara karşı birey kimliğinin gruptan ve cemaatten bağımsız ol(a)mayacağını savunan cemaatçilerse “ortak iyi”nin sınırlarını belirleyip herkesi burada buluşturma iddiasındadır. Liberal siyasanın kültürden ve cemaatten uzak bireyin bağımsızlığına yaptığı vurgu, cemaatçiler tarafından bireyin “atomize” edildiği şeklinde eleştirilmektedir (Şan, 2006: 309). İşin özünde azınlık olarak tanımlanan grupların hakları bağlamında liberaller bütün bireyleri grup kimliğinden uzak yurttaşlar olarak alırken, cemaatçilerin en çok ilgilendikleri şey bireylerin gruplarıyla birlikte var olabilecekleri bir alan açılması yönündedir. İşin özeti bireyin haklarının mı yoksa grubun haklarının mı öncelenmesi gerektiği ya da bunların çatışıp çatışmıyor olması yönündedir. Ancak neticede birey hakları ve azınlık haklarının birlikte tartışılıyor olması ve birinin diğerinin alanını kısıtlama ihtimali bile başlı başına bir sorundur (Gülalp, 2009: 136).

Kymlicka’ya göre liberal politikanın temeli bireysel bağımsızlığa dayalıdır. Ona göre bağımsızlığın temel çerçevesi insanların cezalandırılma korkusu yaşamadan düşünce, ifade ve inançlarını konusunda ısrar etmesidir (Parekh, 2002: 128). Bunun altında yatan en önemli unsurun karşılıklı güven olduğu söylenebilir. Sosyal etkileşimin farklı şekillerde çokça yoğunlaştığı ve çok farklı kültürlerden insanın iç içe geçtiği bir toplumda ortak aidiyet duygusunu geliştirecek argümanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak gelinen süreçte kültürel çeşitlilik lehine yapılan açıklamalara rağmen çeşitlilikler olumsuz rekabetin, çatışmanın ve ayrılıkçı söylemlerin ana kaynağı olma potansiyelini hep korumaktadır (Konuralp, 2018: 144). Kültürel çeşitliliği toplumun ve devletin lehine kullanabilmek mümkünken bu çeşitliliklerin olumsuz rekabete, çatışmalara, bütünleşmeyi parçalamaya neden olabilecek şekilde kullanılması da mümkündür.

Çokkültürcülük politikasının azınlıklara sunduğu haklar bağlamında yeknesak bir yaklaşım söz konusu değildir. Bunun yanı sıra özellikle çokkültürcülük alanyazının en önemli isimlerinden Kymlicka göçmenlerle yerel halklar ve milli azınlıklar arasında önemli bir ayrıma gider. Bunlara verilecek olan haklar da o bağlamda farklılaşmak durumundadır. “Öz yönetim hakları”, “çöketniklik hakları” ve “özel temsil hakları” olmak üzere her kategorinin kendine ait hakları belirlenmiştir (Kymlicka, 1998: 61). Kymlicka’nın göçmenlerin payına ayırdığı haklar “çöketniklik hakları” çerçevesince tasarlanmıştır ve ona göre bunlar, göçmenlerin baskın kültürle intibakını kolaylaştırıcı haklardır. Kymlicka’nın Keith Banting ile birlikte hazırladıkları (2006) “çokkültürlü politika indeksi” (Multiculturalism Policy Index) bu hakları sekiz kategoride belirlemiştir.

Banting ve Kymlicka’nın sekiz gösterge üzerinden bir ülkenin çokkültürcü olduğunu değerlendiren göstergeler arasında şunlar vardır: Çokkültürlülüğün Anayasal, yasal ya da parlamento tarafından güvenceye alınması, okul müfredat programında çokkültürlülüğün benimsenmesi, medyada etnik grubun temsilinin adil sağlanması, kıyafet kurallarından azınlık grubun muaf tutulması ya da pozitif ayrımcılık, çifte vatandaşlığa izin verilmesi, etnik grup organizasyonlarının ya da aktivitelerinin maddi olarak desteklenmesi, iki dilli eğitimin ya da anadili eğitiminin finanse edilmesi, dezavantajlı göçmen gruplara karşı olumlu yaklaşım içinde olunmasıdır (Banting ve

Kymlicka, 2006). Her bir politik davranışın karşılığında evet ise 1, nispeten ise 0.5, hayır ise 0 puan verilmektedir. Tablo 1'deki puanlama cetveli buna göre değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Göçmen Azınlıklar İçin Çokkültürlülük İndeksi, 1980-2000-2010.

	Tanınan sekiz hak üzerinden yıllara göre değerlendirme		
	1980	2000	2010
ABD	3	3	3
Almanya	0	2	2.5
Avustralya	4	8	8
Avusturya	0	1	1.5
Belçika	1	3	5.5
Finlandiya	0	1.5	6
Fransa	1	2	2
İngiltere	2.5	5.5	5.5
İsveç	3	5	7
Kanada	5	7.5	7.5
Yeni Zelanda	2.5	5	5.5
Yunanistan	0.5	0.5	2.5

Tablo üzerinden bu ülkelerin çokkültürlülük noktasında güçlü ya da hiç değilse ılımlı politikalar izledikleri ve bu yıllar arasında göçmenlere verilen hakların doğrusal şekilde yükselişe geçtiği söylenebilir. Aslında bu göstergeler, söylem olarak azınlıkta olanların aleyhine işlediği düşünülen çokkültürlülüğün iyiye gittiğinin de işareti olarak sayılabilir (Modood, 2014). Batı'nın farklı çokkültürlülük politikaları uygulamasından dolayı Doytcheva, Kymlicka ve Banting'in çokkültürlülük indeksini (Tablo 1) yorumlayarak bu politikaları takip eden ülkeleri üç kategoriye ayırmıştır. Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'yı güçlü çokkültürlü devletler, İngiltere, ABD, Hollanda, Portekiz ve İsveç'i ılımlı çokkültürlü devletler ve Almanya, Fransa, Avusturya, İspanya, Yunanistan ve İsveç'i de zayıf çokkültürlü devletler olarak tanımlamıştır (Doytcheva, 2009: 78).

Uygulamada çokkültürlülük lehine bir gidiş varmış gibi dursa da hem politik söylemde hem de alanyazında çokkültürlülüğün aleyhine bir sürecin işliyor olduğu söylenebilir. Hatta çokkültürlülüğün "ölümü" pek çok kez ilan edilmiştir. Batının neredeyse tamamında muhafazakârlığın, milliyetçiliğin yükselişe geçtiği, çokkültürlülüğün zayıfladığı ve asimilasyonun geri dönüşü türünden fazlaca bir tartışma söz konusudur. *11 Eylül olayları* vs. sonucunda ortaya çıkan ortam, 2008 ekonomik ve 2011 göçmen krizi sonrası çeşitliliklere tanınan haklar, demokratik olmaktan çok güvenlik politikaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nitekim güvenlik politikaları, haklar mevzusunun askıya alınması şeklinde tezahür etmiştir.

Bu nedenle çokkültürlülük politikalarına ciddi eleştiriler gelmektedir. Azınlıkları ana akım toplumla eşit düzeyde bütünleştirme ideali olan çokkültürlülük, aksi yönde hareket etmekle ve kültürel çeşitlilikleri ortak paydada buluşturamamakla suçlanmaktadır. Bu eleştiriler çokkültürlülüğün yeni ırkçı söylemlere neden olduğu, toplumsal dayanışmayı azalttığı, toplumu cemaatlara ayırdığı ve toplumun kültürel olarak bölünmesine neden olduğu şeklinde yoğunlaşmaktadır (Doytcheva, 2009: 127).

Yabancı düşmanlığı son dönem bütün dünyada yaygın hale gelmiştir denilebilir. Muhafazakarlık ve milliyetçilik yükselişe geçtikçe beraberinde yabancı düşmanlığı da yükselmektedir. Bu durum çokkültürlülüğün merkezini oluşturan Avrupa devletleri (Almanya, İngiltere, Fransa) için de geçerlidir (Habermas, 2012: 136). Batı'da tırmanışa geçen İslam karşıtlığı (İslamofobia) bunun en bariz örneği olarak okunabilir. Devletlerin öncelikli olarak göçmenlerden bekledikleri şey yeni vatanlarındaki siyasi kültürü benimsemeleridir. Bu genelde göçmenlerin göçtükları ülkeye entegre olabilmekle ilgili durumlardır. Bunu sağlayabilmek adına pek çok devlet

göçmenleri sisteme adapte edebilmek için entegrasyon politikası uygulamaktadır. Her ne kadar bu ülkeler tarafından iddia edildiği şekliyle entegrasyon bir asimilasyon projesi değilse de ondan da çok farklı olduğu söylenemez. Bu anlamda göçmenlerin çoğunluğu entegrasyon politikasını, sisteme entegre olmayı kendi olmaktan vazgeçmek olarak görmektedir.

Sömürgelerden gelen halklar ve sanayileşme sonrası yaşanan ekonomik göçler kültürel çeşitliliğin merkezi konumunu oluşturuyor denebilir. Çokkültürlülük ilk olarak göçmenlerin yoğunlukta olduğu ülkelerde (Kanada ve Avustralya) gündeme gelmiş daha sonra Amerika ardından da bütün bir dünyaya yayılmıştır. Bu bile başlı başına göçmenleri çokkültürlülüğün merkezine yerleştirme adına yeterlidir denebilir (Evkuran, 2014: 11). Dünyadaki kültürel çeşitliliğin varlığına rağmen pek çok ülke ya çokkültürlü ya da çok uluslu ve çok etnikli olmayı kabul etmemektedir.

Çokkültürlülüğün Türkiye Serüveni

Farklı nedenlerle oluşmuş kültürel çeşitlilikten kaynaklı problemler sadece göç alan gelişmiş Batı toplumlarına mahsus bir husus değildir. Kültürel çeşitliliğin nedenleri farklılaşsa da bu durum pek çok Doğu toplumu için de geçerlidir denebilir (Anık, 2012; Özensel, 2013). Çünkü toplumların pek çoğu çeşitli şekillerde farklı etnisite, din, mezhep ve dilden oluşmaktadır. Bu çeşitliliklerin kendi içinde bir “toplumsal kültür” oluşturup oluşturmadığı belki tartışılabilir ancak her durumda ana akım toplumdaki farklı oldukları da bir gerçektir. Kültürel farklılıklarının siyasal düzeyde tanınmak istiyor olması ya da tanınması da kültürel çeşitlilikleri farklılaştırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde bulunan kültürel çeşitliliğin Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası olduğu açıktır (Ercins ve Görüşük, 2016). İmparatorluk olması dolayısıyla Osmanlı da diğer imparatorluklar gibi pek çok türden çeşitliliği (din, dil, kültür ve etnisite) bünyesinde barındırmak durumunda kalmıştır. Türkiye özelinde 2011 yılına kadar olan çeşitlilikler ve bunlar üzerinden ortaya çıkan kimlik tartışmaları sonradan ortaya çıkan bir durum değil, geçmişin bir mirasıdır. Osmanlı imparatorluğu modern öncesi geleneksel sistem içerisinde İslam Hukukunun da ona sunduğu katkıyla çeşitlilikleri çoğulcu bir sisteme tabi tutan ve onların kendilikleriyle yaşamasına imkân veren *Millet Sistemi*yle tarihte çeşitlilikleri barış içerisinde yaşatmayı başarmış önemli bir örneklik sunmuştur (Kymlicka, 1998: 239-242; Gray, 2000: 102- 103; Vatandaş, 2001: 349; Ateş, 2011: 107; Modood, 2013: 5; Kunduracı, 2015: 74).

Ancak modern üniter bir ulus-devlet olabilme yolunda hareket eden Türkiye Cumhuriyeti hem şartlar hem de konjonktürün bir gereği olarak çeşitliliklere aynı oranda müsamahayla yaklaşmamış ve bunun demokratik bağlamda tartışılabileceği bir zemin de oluşmamıştır (Şan, 2013). Bu bağlamda üniter ulus-devletin zarar göreceğini düşünenler ve yeni kimlik hareketlerini bölücülükle bir gören güvenlikçi politikalar, Türkiye’de çeşitliliklerin hem varlığını hem de tartışılmasını sancılı ve sakıncalı kılar bir duruma düşürmüştür (Yanık, 2012 205; Köker, 2006: 207; Özensel, 2013: 8). Nitekim neredeyse kültürel çeşitliliğin her türlü üniter ve ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti için bir gerilim ve çatışma aracı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan çeşitliliklerin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti, kurulduktan sonra farklı ülkelere göç edenlerle farklı zamanlarda bir buçuk milyona yakın göç almıştır. Ancak Almanya’nın dışında diğer ülkelere gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun Osmanlı’nın Müslüman tebaasından oluşuyor olması, meselenin kültürel çeşitlilikle ilişkilendirilmesinin önüne geçmiştir denebilir.

1990 sonrası ortaya çıkan kimlik hareketleri (Keyman, 2007) Türkiye’de çokkültürlülük tartışmalarının seyrini belirlemiştir denebilir. Kürt hareketi, İslami hareketin (siyasi İslamcılık) yükselişi ve bunun karşısında Alevi hareketindeki canlanma bu bağlamda değerlendirilebilir (Çelik, 2008; Özensel, 2013). 2015 yılı öncesi on yılı kapsayan süre zarfında uygulanan politikalar Türkiye’nin çokkültürlü (Özensel, 2013; Can, 2013) ya da anti-etnik rejim tipinden çok etnikli rejime doğru bir politika izlediğine dair kanaatleri güçlendirmiştir (Aktürk, 2013). Türkiye’de uzun soluklu

bir geçmişe sahip olan azınlıklar ve haklar bağlamında 2004 yılında Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu'nun "Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu" raporunda bir üst kimlik olarak Türk yerine "Türkiyelilik" ileri sürülmüş ve Türkiye'de bütün çeşitlilikleri daha şamil bir paydada buluşturma iddiasında bulunmuştur (Altunpolat, 2005: 112).¹ Sonrasında Avrupa Birliği uyum yasaları maksatlı düşünülen uygulamalar, Alevi ve Kürt açılımı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) entegrasyon yerine "uyum" kavramı kullanılması, çokkültürlü politikalar çerçevesinde sayılabilir. Bunların sonucunda amaçlanan şeyin çeşitliliklerin kabul edildiği çokkültürlü, çok kimlikli, özgürlükçü ve demokrat bir Türkiye idealinin olduğu söylenebilir (Yanık, 2012). Ancak 2015 sonrası buradan bir geri dönüşün yaşandığı ifade edilebilir. Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu raporuna verilen sert tepkiler ve sonrasında raporun sahipsiz kalması, Alevi açılımının bir sonuca varamaması ve Kürt açılımının çatışmayla sonuçlanması, çokkültürlülük merkezli tartışmaları akamete uğratmış gibi durmaktadır.

Bu tartışmaların odağında olan şey, bunlar yapılırken Türkiye demokratikleşmeye hizmet edecek ileri adımlar atarken bunlardan dönüldüğünde demokrasiden uzaklaşıldığı yönündeki iddiaların yoğunlukta olmasıdır. Çünkü homojen toplum tasarımı en başta demokrasi ve demokratik değer ve uygulamalarla bağdaşmamaktadır (Yanık, 2012: 146). Yani tartışmaların Türkiye'de çokkültürlülük meselesinden daha çok bir demokrasi meselesi çerçevesinde yoğunlaştığı söylenebilir. Suriyelilerden önce Türkiye'de çeşitlilik olarak görülebilecek her türlü farklılık, ayrı bir kültür yerine bir alt-kültür olarak tanımlanmış ve bu türden meseleler Türkiye'de çokkültürlülük çerçevesinde tartışılmamıştır.

Türkiye özelinde çokkültürcülüğün "çok" ve "kültür" kısmıyla özel ilgilenmek gerekebilir. Çünkü neyin kültür olarak tanımlanacağı ve bu kültürün diğerlerinden hangi şekillerde farklılaştığı önemli hale gelmektedir. Çünkü bir toplumun oluşturduğu kültür, onu diğerlerinden ayırtan en önemli özelliktir. Türkiye'nin farklı şekillerde çokkültürlü olduğunun kabul edilmeyişinin altında bunun yatıyor olması muhtemeldir. Ya da Türkiye'de barış ve huzur içinde yaşamının yolu farklı bir kültür tanımından geçiyor olabilir (Özensel, 2013: 16). Sorunun kültürel olması gerekir ki çözüm çokkültürcülük olabilsin (Vermülen and Slijper, 2002, akt. Doytcheva, 2009: 124). Değilse ya sorunun teşhisinde ya da ileri sürülen tedavi şeklinde sıkıntı var demektir.

Bu anlamda Kymlicka kültürü tanımlarken bir grubun detleri, perspektifleri ya da hayat tarzını ifade eden dar anlamda bir de "toplumsallık kültürü" olarak hem kamusal hem de özel alanları kucaklayan, üyelerine sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayat dâhil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzları sağlayan geniş anlamda tanımlamıştır (1998: 130). Aslında bunlardan farklı olarak göçmenleri ve diğer hayat tarzını savunanları (siyahlar, gayler vs.) da çeşitlilik olarak kabul eder ancak çokkültürcülük politikalarının asıl ilgilenmesi gereken tarafın kültür olarak kabul edilen uluslar olması gerektiğini ifade eder.

Çokluk durumunda ise kültür olarak tanımlanan ve homojen olarak kabul edilmeyen bir durumdan bahsedilebilir. Aslında bu çokkültürlülük durumunun karşılığıdır. Bütün grupları baskın kültürün dışında bir kabul etmek yerine onları köken, renk, kültür, etniklik ve din gibi farklı öğelerden oluştuğunun kabulü ve onlara karşı uygulanacak politikalar da çokluk durumunu açıklar (Modood, 2014: 69). Hem baskın kültürden farklılaşma hem de birbirleri arasındaki farklılık doğal bir süreç halinde işler. Bunlara uygulanacak olan tek bir model arayışı, doğallığın dışına çıkacak ve sosyolojiyi istenmeyen alanlara zorlayacaktır. Tek tip bir çokkültürcülük örneğinden bahsedilememesi ve azınlıklara yaklaşımın farklılaşmasının altında politikanın sosyolojiye uyumunun yattığı söylenebilir. Amerika'nın yerlilerle olan ilişkisi, Kanada'nın Quebec sorunu, Avustralya'da aborjinler meselesi, Avrupa'nın göçle ya da sömürge sonrası gelenlerle olan ilişkisi;

¹ Rapor ciddi tartışmalara kaynaklık etmiştir. Rapora dair yapılan eleştirilerin ayrıntıları için bkz. Özdemir, 2005; Erdost, 2005.

Fransa’nın toprak, Almanya’nın kan esasına dayalı vatandaşlık hukuku; kültürel çeşitliliğe nasıl farklı yaklaşıldığına dair nüanslar vermektedir.

Etnik ve kültürel çeşitlilik, potansiyel olarak ayrılıkçı pek çok sorunu bünyesinde barındırmaktadır (Kymlicka, 2012: 11). Kültürel çeşitliliği lehte kullanabilme ihtimali vardır ancak bunun için pek çok şart ve koşulun sağlanabilmesi gerekecektir. Bunun zorlukları ve birçok yerde şartlar gereği imkansızlığı dikkate alındığında çeşitlilik yerine homojenlik tercih edilen husus olabilmektedir. Bu nedenle kültürlerin çeşitliliği onaylanırken kültür içerisindeki çeşitlilikler hoş karşılanmamaktadır. Herder ve başka bazı isimlerin “kültürel bakımdan çoğulcu bir topluma değil, kültürel bakımdan çoğulcu bir dünyaya” kucak açma nedenlerinin altında bunun yattığı ileri sürülebilir (Parekh, 2002: 94).

Kymlicka için-cemaatçilerinki gibi olmasa da-kültür insanoğlunun gelişimi için iki sebepten ötürü gereklidir: “İlki, kültür insanların dünyasını tanımlayıp biçimlendirir, neyin değerli olduğuna ilişkin zekice kararlar verebilmelerini sağlar, onlara saygıdeğer roller önerir, anlamlı seçenekler sunar, yaşamlarını sürdürme biçimlerine ilişkin kararlarda rehberlik eder, seçme yeteneğini geliştirmeleri için gerekli zemini oluşturur ve bu ve diğer yollardan özgürlük ve bağımsızlıklarının kaçınılmaz bağlamını biçimlendirir. İkinci olarak kültür insanlara bir kimlik hissi verir, şartsız ve başarıya odaklı olmayan bir özdeşleşme ve aidiyet kaynağı oluşturur, insanların karşılıklı anlaşabilmesini sağlar, toplumsal dayanışma ve güveni artırır, kuşaklar arası bağı güçlendirir ve insan mutluluğuna aracı olur. İlk sav kültürün bağımsızlığı geliştiren rolünü, ikincisi ise insan mutluluğuna ve istikrarlı topluluklar yaratılmasına katkıda bulunur” (Kymlicka, 1998). Bunlara ek olarak Parekh çeşitli kültürlerin birbirlerine dair katkıları için dört kazanımdan bahseder. Birincisi, kültürel çeşitlilik sayesinde diğer kültürlerden faydalanarak bazı açmazlarımızı gideririz. İkinci olarak insan kendi kültürü dışında kültür tanımazsa kendi kültürünü mutlakaştırır ve insan yaşamını algılamının tek doğal yolunun o olduğunu sanmaya başlar. Üç, kültürlerin çeşitliliği bizi kendi kültürümüz içindeki çeşitlikten de haberdar eder. Son olarak farklı kültürlerin iki tarafa da yararı olacak bir diyaloga girmelerini kolaylaştıran bir ortam sağlanmış olur (Parekh, 2002). Dahası Habermas kültürlerin diğerleri aracılığıyla şekillendiğini ve onlara karşı direnebildiği sürece varlığını koruyabileceğini savunur (Habermas, 2012).

Kültüre dair herkesin hem fikir olduğu bir tanımdan bahsetmek zordur. Kültür normları, değerleri, inanışları kapsayan farklı bir dünyaya bakış biçimi olan ve bu nedenle bir tür sosyal düzeni benimsetmeye çalışan inançlar ve adetler sistemidir. Özellikle azınlıkların haklarının liberal sisteme dahil edilebileceğini savunan Kymlicka kültürü ulus ve halk sözcüklerinin yerine kullanır. Yani kültür, “kurumsal bakımdan az çok tamamlanmış, belirli bir bölgede veya anavatanda yaşayan, belirli bir dile ve tarihe sahip birçok nesilden oluşan topluluktur” (Kymlicka, 1998). Bu anlamda ulus, toplumsal bir kültüre işaret eder ve bağımsızlık iddiasında bulunan ve ayrı bir kültür olduğunu iddia edenlerin ulus olabilmesi gerekecektir.

Kültürel çeşitlilik tarihi bir hususken kültürel çeşitliliğin kabulü, yeni olan bir süreçtir. Çokkültürcülük olarak ifade edilen bu durum, sürekli göç alan ve demokratik eşitlik ideali olan Kanada, Avustralya ve Amerika’da ortaya çıkmış daha sonra bütün dünyayı etkilemiş ama Batıya özgü olma durumunu uzun süre korumuştur (Kutlu ve Alsancak, 2018: 297). Uyumsuzluğun ortaya çıkarabileceği maliyet yerine uyum ve bütünleştirmeyi gerektirecek politikaların maliyeti baştan kabul edilmiştir denebilir. Özellikle göçmenler bağlamında ortaya çıkan “yabancılar” ve vatandaşların eşitliği meselesi Batıda toplumsal adalet beklentisinden daha çok rekabetin bozulmamasına dair ekonomik bir düşünceden kaynaklandığı öne sürülebilir. *Discrimination positive* ya da *affirmation action* olarak bilinen pozitif ayrımcılık, refah devletinin uzun soluklu olması nedeniyle yapılan ancak çokkültürcülükle ilişkilendirilen bir unsur olabilmektedir (Doytcheva, 2009).

Türkiye özelinde çeşitliklerin hepsi asli unsur olarak sayılmakta, kültürler alt-üst olarak ayrışmakta ve çeşitlilik olarak görülebilecek olanlar alt kültüre dahil edilmektedir. Anadolu coğrafyasının bin yıllık ortak yaşamları dikkate alındığında Kanada, Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde ortaya çıkan çeşitlilik ve buna verilen tepkilerin farklılaşması normal olarak karşılanabilir.² Türkiye’de etnik, kültürel, dinsel ve mezhepsel bir çokkültürlülüğten bahsedildiğinde üniter yapının muhafazası durumu kendiliğinden gündeme gelmektedir. Kültürel çeşitlilik bir demokrasi tartışmasından ziyade güvenlik meselesi olarak gündeme gelmekte bu da bu türden tartışmaların önünü en baştan kesmektedir. Çeşitliliklerin uyumuna dair yapılabilecek şeylerin bir maliyeti olabilir ancak toplumsal çatışmanın daha büyük oranda zararlara yol açtığı Türkiye özelinde hem Alevi hem Kürt meselesi üzerinden somut şekilde görülebilir. Ancak çeşitliliklerin birer kimlik hareketi olarak okunduğunda her kimlik hareketinin demokratikleşmeye katkı sağlayacağı düşünülmemelidir. Bir grubun hakları üzerinden tartışılan kimlik hareketlerinin eşitsizliklere ve ayrılıkçılığa neden olabilme ihtimalleri vardır (Gülalp, 2009: 142).

Yukarda ifade edildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu’nun bir devamı niteliğinde olması hasebiyle pek çok dilden, dinden ve etnisiteden çeşitliliği barındırmaktadır. Ancak modernleşme serüveni bağlamında çeşitlilikleri kabul etmek yerine benzeştirme yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Yani bütün dünyada çokkültürlülük bağlamında tartışılan birkaç tema Türkiye’de de tartışılmaktadır. Dini pratikler, anadilin öğretilmesi ve ana dilde eğitim vs. pek çok şey Müslümanlar, Kürtler ve Aleviler özelinde bu sorunun görünen yüzü olmuşlardır (Çelik, 2008).³ Yaşanan kamusal özel alan ayrımı neticesine baş örtüsü problemi, ezanın Türkçe okunması, imam hatip meselesi, ana dil meselesi, cem evlerinin yasal statüsü gibi pek çok sorunun bu minvalde tartışıldığı söylenebilir. Ancak bu sorunlarla yüzleşenlerin uzun yıllar aynı coğrafya ve tarihi paylaşıyor olmaları, birlikte yaşamının sıkıntılarının üstesinden gelmeyi başardıkları anlamında gelebilir. Bu zaviyeden bakan pek çok araştırmacı Türkiye’nin çokkültürlülük gibi bir meselesi olmadığı iddiasında birleşirler. Ancak iç savaştan kaçarak kitlesel bir göçle Türkiye’ye gelen Suriyelilerden sonra meselenin yeniden gözden geçiriliyor olduğu ileri sürülebilir.

Göç-Suriyeliler

Göç en basit şekliyle bireysel ya da kitlesel olarak insanların yeni ve daha iyi bir yaşama başlamak için yer değiştirmesi olarak tarif edilebilir (Kaya, 2017: 15). Bunun çok çeşitli nedenleri olabilir ve göç çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir (Gönüllü-zorunlu, ekonomik-ekonomik olmayan, yasal-kaçak, geçici-sürekli vs.) (Murat, 2007: 94). Ancak göç, neticede siyaset, ekonomi, güvenlik, sosyal yaşam gibi pek çok alanı etkilemektedir (Gemici ve Çatal, 2019). Özellikle düzensiz şekilde ortaya çıkan kitlesel göç hareketleri, kamu düzeni ve güvenliğini bile derinden etkileyebilecek sonuçlara neden olabilir. Bunun üstesinden gelebilmek için devlet içi kurumların koordineli çalışması gerektiği gibi uluslararası düzeyde dahi işbirliği yapmayı gerektirebilir. Çünkü modern temel hak ve özgürlükler (eğitim, ifade, dolaşım, seçme ve seçilme, toplanma) bağlamında herkesin üzerinde hem fikir olduğu pek çok hak, göçmenler için ulaşılmaması güç ayrıcalıklar olabilmektedir.

Ortadoğu’da 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve daha sonra pek çok ülkeyi etkileyen “Arap baharı” kalkışmaları çerçevesinde pek çok ülke vatandaşı insan haklarını, refahın ortak paylaşılmasını ve demokratik özgürlükleri dile getirerek kitlesel şekilde yöneticilere başkaldırmıştır. Neticesinde pek çok ülkeyi etkileyen silahlı çatışmalara ve bazı hükümetlerin düşmesine neden olan süreçler aynı zamanda kitlesel göçlere de zemin hazırlamıştır. Çalışmamızı

² Sadece Kanada’nın başkenti Toronto’da yüzden fazla dilin konuşulduğu düşünülmektedir. Kanada her yıl ortalama yetmiş binden fazla göç almaktadır. Hakeza Amerika da aynı şekilde. Göçlerin yanı sıra hem Kanada hem Amerika hem de Avustralya’da yerliler başlı başına bir çeşitliliğdir.

³Bu grupların taleplerinin temel insan hakları bağlamında değil bir ideolojik unsur (İslamcılık, Kürtçülük, Alevicilik) çerçevesince görüldüğü ve bu nedenle yerine getirilmediği şeklindeki yaklaşım, karşı çıkanların genel kanısındır. Bu durum “Yahudilerden millet olarak her şey esirgenmeli, Yahudilere birey olarak her şey verilmelidir”e benzer bir yaklaşımı anımsatmaktadır.

İlgilendiren Suriye’de ise 2011 yılında patlak veren iç savaş sonucunda 700 bin civarı kişi hayatını kaybetmiş ve 12 milyona yakın insan evinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Evinden ayrılanların yarısı kadarı başka ülkelere göç etmiş ve diğer yarısı ise Suriye içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Türkiye ise dört buçuk milyona yakın Suriyeliye ev sahipliği, pek çok göçmene de Avrupa’ya geçişte köprü görevi yapmaktadır. Ancak Suriyelilerin kitlesel göçlerine Avrupa’nın sıcak bakmaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye-Avrupa Birliği Zirvesi’nde alınan kararlar doğrultusunda Avrupa’ya geçenlerin Türkiye’ye tekrar kabul edilmeleri kararı alınmıştır.

Batı Avrupa ülkeleri üçüncü ülkelerden göçü önlemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu amaçla, yalnızca epeyce istisnai durumlarda, toplumla doğrudan ilgili becerilere sahip kişilere (Futbolculara, ABD’den yazılım uzmanlarına, Hindistan’dan bilim adamlarına) çalışma izni vereceklerdir. Son derece kısıtlayıcı bir giriş politikasını, sığınma talepleriyle daha hızlı ve etkin biçimde ilgilenmeye ve talepleri reddedilenleri gecikmeksizin sınır dışı etmeye yönelik politikalarla birleştireceklerdir... sonuçta, göç dalgasını önlemek için bireysel ve toplu olarak her aracı kullanmışlardır (Habermas, 2012: 13). Suriyeliler için de aynı durum geçerlidir. 28 Avrupa Birliği ülkesinin liyakatli Suriyeli göçmenleri ülkelere alma konusunda daha müsamahakâr oldukları söylenebilir. Bu bağlamda AB-Türkiye eylem planı çerçevesince yapılan antlaşma gereği Avrupa’ya geçiş yapan ve Türkiye’ye iade edilen her Suriyeli için Avrupa bir Suriyeliyi kabul edecektir. Suriyeli göçmenlerden liyakatli olanların seçilip Avrupa’ya alınmasının önü açılmış olacaktır. Ancak buna rağmen iç savaştan sonra ülkelerinden kaçan Suriyelilerin sadece %6’sına denk gelecek bir oranı kabul etmişlerdir (Şimşek, 2019).

Yukarıda ifade edildiği şekliyle Suriyeliler neredeyse Türkiye nüfusunun yüzde beşine tekabül eder durumdadır. Bu nüfus Türkiye’nin çeşitli illerine düzensiz şekilde dağılmıştır. Suriyelilerin ancak yüzde sekizlik bir kısmı on ilde bulunan yirmi bir barınma merkezinde bulunmaktadır. Türkiye’nin çeşitli illerine dağılmış bu nüfus, sınır illerde (Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Hatay, Mersin, Adana) yoğunlaşmakta özellikle Kilis’te ilin kendi nüfusunun bile üstüne çıkmaktadır. Bu nüfusun neredeyse yüzde altmıştan fazlasının genç ve doğurgan nüfus olduğu da düşünüldüğünde gelecek beş-on yıllık süre zarfında Türkiye’deki demografik yapının çok daha hızlı değişeceği ifade edilebilir.

Türkiye’de çeşitli şekillerde resmi rakamlara göre 190 farklı ülkeden 4,3 milyon göçmen yaşamaktadır. Bunların büyük çoğunluğunu (3,4 milyonu) geçici koruma statüsüyle Suriyeliler oluşturmaktadır. Yanı sıra 300 bini uluslararası koruma başvurusuyla, 600 bini ikamet izniyle olmak üzere yaklaşık bir milyona yakın farklı statüde göçmen bulunmaktadır (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf). Bu oranlarla Türkiye dünyada en çok “mülteci” barındıran ülke konumundadır (Şimşek, 2017). Bunların yanına bir de resmi olmayan rakamları eklediğinizde sayının çok daha fazla olduğu anlaşılacaktır.

Bir ülkenin birden fazla kültürü barındırdığına dair yaklaşım genelde nicel veriler üzerinden yapılsa da hak talep eden azınlığın oranının dikkate alındığı söylenebilir. Çokkültürlü olmadığını ifade eden Fransa, Almanya ve Avusturya gibi Batı Avrupa ülkelerinin çokkültürlü oldukları kanıtlanırken göçmenlerin oranı sıkça vurgulanmaktadır. On beş Avrupa Birliği ülkesinin %5’inden fazlasının Avrupa kökenli olmaması, kuzeybatı Avrupa ülkelerinin en büyük şehirlerinin özellikle başkentlerinin nüfusunun %15 ile %30 arasında beyaz olmayanlardan oluşuyor olması, yine Batı Avrupa’nın yaklaşık %4’ünün Müslüman olması (Modood, 2014: 17) çokkültürlülüğün ve çokkültürcülük siyasasının elini güçlendiren veriler olarak kullanılmaktadır.

Göç sadece “Yeni Dünya” olgusu değildir (Kymlicka, 1998: 46). Pek çok ülke bu durumla karşı karşıyadır ve kültürel çoğulculuğun ikinci kaynağı göçtür (Kymlicka, 1998: 42; Modood, 2014: 59). Değişen dünyanın en önemli özelliği olarak sıralanan mobilizasyon ve yeni sosyalizasyon çeşitleriyle toplumlar ve kültürler arası etkileşim düzeyleri artmaktadır. Artık içine kapanmak ve dünyadan soyutlanmak istenirse bile neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

Göçler özellikle Avrupa’da oluşmuş olan kültürel çeşitliliğin en önemli nedenlerindedir (Doytcheva, 2009: 54; Çağırkan, 2019: 563). Bir asimilasyondan bahsedilecekse bu çoğunlukla göçmenlerin talihlerini belirtmek için kullanılır (Doytcheva, 2009: 30; Yanık, 2013: 43). Toplumsal uyum, entegrasyon, asimilasyon, katılım, bütünleşme, çokkültürlük, çokkültürcülük, birlikte yaşama, mülteci, sığınmacı vs. pek çok kavramın özellikle göçmenler özelinde tartışıldığı savunulabilir. Bütün bu tartışmalar aslında “yabancı” olanın kavramsallaştırılması ve ona nasıl yaklaşıldığının göstergesidir. Ana toplumun “ötekine” dair yaklaşımının çeşitli tarihsellik ve toplumsallık nedeniyle çok çeşitli olduğu söylenebilir. Tarihin değişik dönemlerinde ve günümüzde çeşitliliklere tepkiler farklılaşmış ve her toplumun kendi değerleri bağlamında hareket ettiği görülmüştür.

1960 öncesi göçmenlerden geldikleri ülkelerin normlarını özümsemeleri beklenir ve önceki kültürü terk etmeleri istenirdi. Bu “Anglo uyum” modeli denilen modele göre göçmenlerin asimile edilmeleri amaçlanır edilemeyenler gerekirse ülkeden çıkarılabilirdi. Asimilasyondan bir nebze daha iyi olduğu düşünülen ve etnik kültürlerin kendi bütünlüğünü koruma esasına dayalı “etnik mozaik” olarak ifade edilen Kanada modeli ise göçmenlere asimile noktasında iki alternatif sunmuştur: İngiliz (Anglofon) ya da Fransız (Franfokon) tarafından birini seçmek (Habermas, 2012: 114-115). Ancak 70 sonrası asimilasyon politikasından çeşitli şekillerde vazgeçilmek durumunda kalınmıştır (Kymlicka, 1998: 42-43). Ama her durumda toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak bir “uyum” politikası farklı adlarla gündeme gelmiştir. “Uyumsuz” olanların ana topluma olan intibakları çeşitli yollarla sağlanmaya çalışılmış ve farklılıklarıyla, sonradan gelmeleriyle ve kendilikleriyle göçmenler en uyumsuz ve uyuma en açık olan azınlık grup olarak görülmektedir.

Kymlicka’ya göre farklı kültürel azınlık türleri vardır. Gönüllü göçmenler, mülteciler, toprakları işgal edilmiş olanlar, ülkeye zorla getirilmiş olanlar vs.. Bunların taleplerinin de ahlaki bakımdan ağırlığı değişmektedir (Kymlicka, 1998: 60-70). Yani Kymlicka “kimin payına ne düşeceğini” belirleyerek azınlıklara farklı derecelerde ahlaki önem, haklar ve konum vermektedir (Parekh, 2002: 135; Modood, 2014: 58). Bu durumda hak iddiaları en güçlü olan ulusal azınlıklarken en zayıf olanları göçmenlerdir ya da olması gereken budur. Kymlicka’ya göre, göçmenler ulusal değil, etnik azınlıklardır ve daha iyi fırsata sahip olmak için yeni topluma ayak uydurmaları onların lehine olacaktır. Bu nedenle Kymlicka, göçmenlerin kültürlerini koruma haklarını kullanamayacaklarını ve bu nedenle bu hakkı istemekten kaçınmaları gerektiğini ifade eder (Kymlicka, 1998: 43). “Asıl ülkeleri, göçmenlerin kültürlerinin evidir ve bunu terk etmek göç ettikleri ülkenin kültürüne göre yaşamayı seçtikleri anlamına gelir” (Parekh, 133). Göçmenler kültürlerini sürdürme hakkından vazgeçtikleri için, liberal toplum onları liberal ilkelere uymaya zorlayabilir. Kendi istekleriyle gelen göçmenler azınlık gruplar içerisinde en az hakka sahip olanlardır çünkü göçmenler “ulus” değildir ve yurtları yoktur (Kymlicka, 1998: 43). Kymlicka’ya göre göçmenler ülkenin diline ve siyasi kurumlarına uyum sağladığı durumda vatandaşlık hakkına sahip olabilmelidir. Bu gruplar küçük ve dağınık halde yaşadıkları için ulus oluşturma dertleri yoktur. Zaten göçmenler entegre olmayı kabul ederek göç etmişlerdir. Resmi dil öğrenmeye karşı çıkmazlar. Göçmenlerin talepleri bütünleşme sürecinde kültürlerine saygılı olunması yönünde olabilir (Kymlicka, 2006: 491; Modood, 2014: 55).

Göçmenlerin özgünlüğü asıl olarak aile hayatlarında ve gönüllü kuruluşlarında kendini gösterir ve kurumsal bütünleşmeleriyle çelişmez. Onlar egemen kültürlerin kamusal kurumlarında

yer alırlar ve egemen dilleri kullanırlar (Kymlicka, 1998: 43-44).⁴ Göçmenler köklerinden kendileri koştukları için kamusal dil olarak İngilizceyi reddetmeleri beklenmez (Kymlicka, 1998: 51). Onların taleplerini karşılayan “çoketniklik” (polyethnique) hakları olarak tanımlanan haklar, farklılıkları ve kültürleriyle gurur duymalarına imkân, adillerinin öğretilmesi, göçmen dernekleri ve kültürel organizasyonlarına kamu desteği, okul müfredatı ve dini kıyafetler ve dini günler noktasında muafiyet şeklindedir. Bu haklar toplumdan ayrışmayı değil topluma entegre olmayı hedefler (Kymlicka, 1998; Doytcheva, 2009: 54).

Ancak kendileri ülkelerinden ayrılmış olsalar da fikren ülkelerinde olan ve bu bağlamda bir örgütlülük oluşturan diasporadan bahsedilebilir.⁵ Bu türden grupların ne kendi ülkelerinde ne yaşadıkları ülkede zihnen ve cismen bulunmuyor olmaları hem onlar için hem de yaşadıkları ülke için toplumsallık, aidiyet ve intibak sorunlarını beraberinde getirebilir. Bu husus çokkültürcülük bağlamında üstesinden gelinmesi gereken bir husustur. Ülkelerin sınırları içinde farklı gettolara yerleşmiş ana akım toplumla iletişimi en aza indirmiş gruplar için çokkültürlülüğten bahsetmekten daha çok çoklu-tek kültürden (multi-monoculturalism) bahsedilebilir. Bu husus hem bütünleşmeyi zorlaştıracaktır hem de toplumsal aidiyeti sorunlu hale getirecektir. Almanya’daki Türklerin ve Avrupa’nın pek çok yerinde Müslümanların bu türden durumlara örneklik teşkil ettiği söylenebilir. Cemaatin dışına çıkmanın asimile olmaya götüreceği ve özellikle dindar olanların inançlarını muhafaza etme isteği içe kapanmayı beraberinde getirebilmektedir. Çeşitliliklerin içinde buldukları devlete karşı aidiyet duymaları bir asimilasyon değildir (Çağırkan, 2019: 565). Çünkü çokkültürcülük güçlü bir etnik kimlikle beraber güçlü bir ana toplum milli kimliğini de destekler niteliktedir (Kymlicka, 2012: 19). Çokkültürlü bir toplumda biri birinin yerine geçmeyen ve çatışmayan ikili aidiyetler (hibrit) oluşabilir (Çağırkan, 2016; Çağırkan, 2019). Ya da daha doğru bir ifade ile çokkültürlü toplumlarda “tireli” kimliklere (Afro-Amerikalı, Britanyalı-Müslüman vs.) imkân tanınmış olur.

Çokkültürcülük toplumların kültürlerine farklılıklarıyla saygı duymayı ve onları kamusal alana farklılıklarıyla dahil etmeyi öngörür ancak toplumsal bir aidiyet ve toplumsal bütünleşmeyi sağlıklı kılmak gibi bir gayesi de vardır (Çelik, 2008: 322; Modood, 2014: 63). Herkesi bağlayan kararlar alabilen, ortak bir aidiyet oluşturan ve çatışmaları çözümleyebilen toplumsal bir kimliğe ihtiyaç vardır. Çokkültürcülük teorisyenlerinin pek çoğunun teorileri bir ayrışmadan daha çok ortak bazı paydalarda buluşturma iddiasındadır (Modood, 2014: 237)

Batıda kültürel çeşitliliğe neden olan en önemli unsurların başında küreselleşme, göç hareketliliği ve ulusüstü kurumlar (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği) sayılmaktadır (Vatandaş, 2002; Şan, 2006; Doytcheva, 2009). Ancak Türkiye özelinde çokkültürlülük tartışmalarında bu unsurların hiçbiri olmadığı gerekçesiyle bu tartışmaların ithal tartışmalar olduğu ileri sürülmekteydi. Ancak şuan için Suriyelilerin oluşturdukları toplumsal gerçeklik yeni şeyler söylemeyi gerekli kılmıştır. Öyle ki Suriyeliler üzerinde yapılan pek çok çalışmada Türkiye’nin “çokkültürlü” bir politika izlediği ifade edilmiştir (Bayraktepe, 2020).

İç savaş halinden kaçmak ve Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmış Suriyeliler için bir “kültür”⁶ oluşturup oluşturmadıkları, bunlara hangi hakların verileceği ya da verilmesi gerektiği yönünde bir tartışmadan ziyade öncelikli olarak Suriyelilerin konumlarının belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. “Geçici koruma altındalık”, “mülteci”, “sığınmacı” ve “düzensiz göçmen” kavramları

⁴ Daha çok laiklik ve sekülerizm bağlamında gündeme gelen kamusal ve özel alan ayrımı, aslında bütün baskın olan kültür ve “ötekiler” için geçerlidir. “Öteki”nin asimile edilmesi değilse dışlandığının tezahürüdür kamusal ve özel alan.

⁵ Suriyelerle ilgili süreç bu şekilde ilerlerse yakın zamanda Suriyelilerin Türkiye’de bir diaspora oluşturabilmeleri muhtemeldir.

⁶ Kültür turnak içinde kullanılmıştır çünkü çok farklı tanımlamalara sahiptir ve özellikle Kymlicka “toplumsal kültür” kavramını bir “ulus” olabilmişler için kullanır. Zaten Kymlicka’nın bakış açısıyla Suriyeliler göçmen oldukları için bir toplumsal kültür değillerdir.

Suriyeliler sonrası Türkiye kamuoyunun gündemine girmiş önemli kavramlardır.⁷ Bunların hangisinin Suriyelileri karşıladığı hem alanyazında hem toplum nazarında yerli yerine oturmuş değildir. Avrupa'nın dışından Türkiye'ye gelenler normal bir mülteci değil başka bir ülkeye geçene kadar “şartlı mülteci” statüsüne tabi tutulmuşlardır. Bu yönetmeliğin 28/04/2011'den itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye akın etmeye başlayan Suriyelilerin ortaya çıkardığı sorunları çözmeye yetmemesi üzerine kapsamlı bir kanuna ihtiyaç duyulmuş ve toplu sığınma olaylarına yönelik ilk kanun olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 2013'te yürürlüğe girmiştir (Özcan, 2018:). Kitlesel göçlerin çözümüne hizmet maksatlı Geçici Koruma Yönetmeliği ise 22/10/2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. “Eğitim Öğretim Hizmetleri” genelgesi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç Sağlığı Daire Başkanlığı gibi kurumlar Suriyeli göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için oluşturulmuştur.

Yukarıda ifade edilen şekliyle de anlaşılmaktadır ki uluslararası hukuk terminolojisi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre Türkiye'de yaşayan Suriyeliler mülteci statüsüne sahip değildirler. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının hukuki statüsü ‘geçici korunan’dır.

(https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf). Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesine göre: mülteci “ırkı, dini, uyruğu, belirli sosyal bir gruba üyeliği veya siyasi düşüncesi yüzünden yaşamı ya da özgürlüğü tehdit edilen” ülkelerden kaçan herkestir (<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>). Bu nedenle Türkiye'de mülteci statüsü sadece Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşlarına verilmektedir. Suriyelilere tanınan “geçici koruma” aslında onların başka bir ülkeye gidene kadarki süre zarfında Türkiye'de bulunmalarını sağlamaktadır.

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin içinde buldukları belirsizliği gidermek adına devlet kurumlarının koordineli çalışmalarına rağmen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının onlara karşı yaklaşımlarının olumlu yönde olduğunu söylemek zordur. Öyle ki Türkiye'de on sekiz ilde yapılan bir araştırmaya göre halkın sadece yüzde on yedisi Suriyelilerle aynı kültürel gruba ait olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yüzde ellisi Suriyelilerle komşu bile olmak istememektedir (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf). Bunda devlet kurumlarının elinde Suriyelilerle alakalı kesin bir ajandanın olmaması ve bu belirsizliğin her geçen gün daha da artıyor olmasının etkisi olabilir. Ancak din, mezhep aidiyetinin insanları ortak bir paydada buluşturabileceğine dair yaklaşımın burada çok karşılık bulamadığını söyleyebiliriz. Bu anlamda dört buçuk milyon Suriyelinin ve 2018 verilerine göre Türkiye'de doğmuş 400 bin Suriyeli bebeğin (bu sayı şu an için 500 bin civarı) dünyaya geldiği (<https://tr.euronews.com/2019/02/20/icisleri-bakani-soylyu-turkiye-de-405-binden-fazla-suriyeli-ocuk-dogdu>) göz önüne alındığında Türkiye'de yaşayan halkların oluşturdukları-eğer varsa-etik-kültürel birleşimin (Habermas, 2012: 137) zarar görme ihtimali ortaya çıkabilir. Bu durum karşılıklı güvensizliği tetikleyebilir ve entegre olmayı engelleyebilir. Çünkü çokkültürcülük idealinin ortaya koymağa çalıştığı bütünleşme iki uçlu bir süreçtir; tıpkı göçmenlerin kendilerini ana akışa uyarlaması gibi, toplumun ana akışının da kendini göçmenlere uyarlaması beklenir (Kymlicka, 1998; 158; Canatan, 2013: 318).

Göçmenlerin sıkıntılı olarak görülmelerinde birincil öncelik güvenlik tehdidi olarak algılanıyor olmaları sayılabilir. Kitlesel bir göçe dahil olan insanların ne türden düşüncelerle sınırı aştıkları ve neyi hedeflediklerini kestirmek zordur. Suriyeliler özelinde özellikle IŞİD türü oluşumlar ve Türkiye ile olan ilişkileri düşünüldüğünde bu durum daha anlaşılır olabiliyor. Yanı sıra Suriyeliler

⁷ Türkiye'de son yıllarda göçmenler için “yasadışı” ve “kaçak” gibi rencide edici kavramların yerine düzensiz göçmen kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

meselesinde ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını rahatsız eden olay ise refaha ortak olma durumlarıdır. Daha doğuştan vatandaş olanların sonradan gelenleri fazla görmesi durumu hep vardır ve olacaktır da. “Çalışmadan devlet tarafından maddi anlamda destekleniyor, hastanelerde ücretsiz tedavi ediliyor ve üniversiteye sınavsız giriyorlar” algısı problemlere kaynaklık etmektedir. Ancak bunun neticesinde doğruluğu da tartışılır olan pek çok olay, onların bütün “iyi niyete” rağmen “iharet ettikleri” algısını desteklemek neticesinde bu göçmen grubunu daha da sorunlu hale getirmektedir.

Göçle oluşmuş, hala göç almaya devam eden ve refah seviyeleri yüksek olan Kanada ve Avustralya gibi ülkeler için çokkültürcü politika izlemek kolay olabilir (Doytcheva, 2009: 40). Ancak diğer pek çok ülke için mülteciler, göçmenler ve azınlıklar ciddi sıkıntı nedenleri arasında sayılabilir. Özellikle göçmenlerin onların kendi uğraşları sonucunda ulaştıkları refahın haksız ortakları ve “sıranın arasına dalanlar” (Jumping the queue) olarak görülmeleri, göçmenlerin intibakını ve onlara karşı uygulanacak politikaları zora sokmaktadır (Kymlicka, 2012: 23). Bu problem hem sosyolojik hem politik açıdan baş edilmesi gereken bir süreçtir.

Göçmenlere dair haklar genelde oy hakkı ve vatandaşlık üzerinden belirlenmektedir. Göçmenler ve vatandaşlar arasındaki hakların bu sayede kademeli olarak eşitlenmesi umulur ve beş yıldan fazla o ülkede kalmış göçmenlerin oy kullanma ve devamında vatandaşlık verilme durumları tartışılmaktadır. “Yabancı” ve “öteki” olan bu insanların intibakı için yapılacak faaliyetler onları bu sınıflardan kurtarıp “normal” vatandaş yapma çabasından başkası değildir. Eş deyişle bu, kültürel çeşitliliğin normalleştirilmesi olarak tarif edilebilir.

Sonuç

Çokkültürlülük ekonomik, toplumsal, politik ve tarihsel koşulların neticesinde ortaya çıkmış ve buna cevaben de yine bu şartlar bağlamında hareket edilmiştir. Kültürel çeşitlilik toplumların içinde buldukları duruma göre bazen müsamahayla karşılanmış bazen de rekabetin ve çatışmanın nedeni olabilmiştir. Türkiye’de Suriyeliler artık kültürel çeşitlilik bağlamında sosyolojik bir gerçektir. Suriyelilerin dilsel ve etnik çeşitliliğe karşılık geldiği en azından Türkiye’nin yeni “ötekileri” olduğu söylenebilir. Geçici koruma statüleriyle onlara “geçici” olarak bakılıyor olması uzun soluklu bir ajandanın oluşmasını zorlaştırmakta ve onların geleceklerini belirsiz kılmaktadır. Ancak on yılı aşmış bir süreden sonra bu durumu muğlakta bırakmanın sancılarını her iki taraf birlikte yaşamaktadır. Suriye’deki savaş bitse dahi Türkiye’de bulunan Suriyelilerin en azından çok ciddi bir kısmının Türkiye’de kalıcı olacağı bir gerçektir. Çokkültürcülük bağlamında Avrupa’nın baş edemediği dinsel, Suriyeliler konusunda Türkiye’yi farklılaştırmakta ancak kendine özgün bir sorun olarak da durmaktadır. Çünkü onların Müslüman olmaları Türkiye vatandaşlarının onlara bakışını olumlu yönde etkileyebilir fakat bunun beklenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları içinde yaşayan Suriyelilerin karşılaştıkları eğitim, ekonomi, iş gücüne katılım, sağlık gibi temel meselelerin çokkültürlülük çerçevesinde değil en temel insan hakları bağlamında tartışıldığı söylenebilir. Bu anlamda Suriyeli göçmenlere karşı siyasi ve hukuki çerçevenin netleşmesi, belirsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Altunpolat, R. (2005). *Uluslararası hukuk açısından Lozan Barış Antlaşması’nın siyasal hükümleri ışığında Türkiye’de azınlıklar sorunu: Tarihten güncelliğe*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktürk, Ş. (2013). *Türkiye’nin kimlikleri-dil, din, etnisite, milliyet ve medeniyet*. Etkileşim Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. Açılım Kitap Yayınları.

- Ateş, K. (2011). *Yurttaşlığın kıyasında aleviler- "öz Türkler ve heretik ötekiler*. Phoenix Yayınları.
- Banting, K. and Kymlicka W. (eds) (2006). *Multiculturalism and the welfare state: recognition and redistribution in contemporary democracies*. Oxford University Press.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (İsmail Türkmen, çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktepe, R. (2020). Geçici koruma altındaki suriyeliler bağlamında Türkiye'nin çokkültürlü göçmen politikası, <https://www.ilimvemedenyet.com/turkiyenin-goc-politikasi.html>. Erişim Tarihi: 09.09. 2020.
- Best, S. ve Kellner D. (1998). *Postmodern teori*. (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları.
- Bostancı, N. (2005). *Bir çaresiz stratejinin adı olarak "Türkiyelilik", çok kültürlülük ve Türkiyelilik*, Edt. M. Çağatay Özdemir, Tek Ağaç Yayınları.
- Can, İ. (2013). Çokkültürlülük tartışmaları ışığında adalet ve kalkınma partisi (AKP)'nin çokkültürlü politikalarını anlamaya giriş, *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı I*, 115-132.
- Canatan, K. (2009). Avrupa toplumlarında çokkültürcülük sosyolojik bir yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 80-97.
- Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: sosyolojik bir yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 3(27), 317-332.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: yeni toplumlar, yeni kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2613-1623. <https://doi.org/10.15869/itobiad.281840>
- Çağırkan, B. (2019). Çokkültürlü toplumsal yapılarda değişen aidiyet algıları: yeni toplumlar, yeni aidiyetler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 558-573. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.620067>
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki görünümü. *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(15), 319-332.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*, (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş), İletişim Yayınları.
- Ercins, G. ve Görüşük, L. (2016). Türkiye'de ve Batı'da çokkültürlülük gerçeği. *Turkish Studies*, 11(2), 383-401. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9364>
- Erdost, M. İ. (2005). *Azınlıklar sorunu*. Onur Yayınları.
- Evkuran, M. (2014). Migration, cultural interaction and multiculturalism in global world. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 8-19. <https://doi.org/10.17218/husbed.81788>
- Günay, M. (2010). Çokkültürlülük gerçeği ve Türkiye. *Kaygı* 14, 141-151.
- Gray, J. (2000). *Liberalizmin iki yüzü*, (Çev. Koray Değirmenci), Dost Kitabevi.
- Habermas, J. (2012). "Öteki" olmak, "öteki"yle yaşamak-siyaset kuramı yazıları. (Çev. İlknur Aka), Yapı Kredi Yayınları.
- Hazır, M. (2012). Çokkültürlülük teorisine çağdaş katkılar ve bireysel haklar-grup hakları ekseninde çokkültürlülüğü tartışmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 1-28.
- <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, erişim tarihi: 02.01.2020.
- Gemici, E. ve Çatal, S. (2019). Göç ve çokkültürlülük. *Anadolu Strateji Dergisi*, 1(1), 51-60.

- Gülalp, H. (2009). Kimlikler, toplum ve iktidar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 133-143.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki suriyeliler: iç içe geçişler ve karşılaşmalar*. Hiper Yayın.
- Keyman, F. (2007). Türkiye’de kimlik sorunları ve demokratikleşme, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Mayıs, Haziran, Temmuz, 217-230.
- Köker, L. (2006). Seçim sistemleri ve siyasi çoğulculuk demokratik meşruluk açısından bir değerlendirme. *Anayasa Yargısı*, 23, 199-210.
- Konuralp, E. (2018). Kimliğin etni ve ulus arasında salınımı: çokkültürcülük mü yeniden kabilecilik mi?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 133-146. <https://doi.org/10.17153/oguibf.400350>
- Kunduracı, N. (2015). İslam medeniyetinde birlikte yaşama kültürü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(34), 61-88.
- Kutlu, İ. ve Alsancak, F. (2018). Çokkültürcülük kimin sorunudur?. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 295-303.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü yurttaşlık- azınlık hakları liberal teorisi*. (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Kymlicka, Will (2006). Yükümsüz özne. (Çev. Özlem Üskül Engin ve Murat Develioğlu), *Cemaatçiler ve Liberaller* içinde, Dost Yayınları.
- Kymlicka, W. (2012). *Multiculturalism: success, failure, and the future*. Migration Policy Institute.
- Murat, S. (2007). Doğum yerlerine göre İstanbul nüfusu ve iç göçler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 83-140.
- Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük bağlamında Türkiye’nin Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim politikası. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17-29.
- Özdemir, Ç. (2005). *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*. Edt. M. Çağatay Özdemir, Tekağaç Yayınları.
- Özensel, E. (2013). Doğu toplumlarında ve Türkiye’de birlikte yaşama arayışı: çokkültürlülük mü? yoksa yeni bir model mi?. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 1-18.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek*, (Çev. Bilge Tanrıseven), Phoenix Yayınları.
- Şan, M. K. (2006). Küreselleşme çağında farklılık ve çokkültürlülük siyaseti. *Avrupa Günlüğü EUROAGENDA- 8*, 299-335.
- Şan, M. K. (2013). Çokkültürlülük tartışmaları karşısında Türkiye gerçeği. *11. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 27-30 Kasım 2013.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve “insan güvenliği”: Türkiye’deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim*, 140, 6-26.
- Şimşek, D. (2019). Suriyeli mültecilerin Avrupa’ya yayılımı: analitik ve karşılaştırmalı bir değerlendirme. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 491-516. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.622045>
- Vatandaş, C. (2002). *Küreselleşme sürecinde toplumsal kimlikler ve çokkültürlülük*. Değişim Yayınları.
- Yanık, C. (2011). Postmodern Siyaset Anlayışı ve Çokkültürlülük. *Kaygı*, 17, 163-174. <http://hdl.handle.net/11452/12835>

-
- Yanık, C. (2012). *Dünyadaki çokkültürlülük tartışmaları bağlamında Türkiye’de çokkültürlülük eleştirel bir bakış*. [Yayınlanmamış doktora tezi], Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yanık, C. (2013). Etnisite, kimlik ve milliyetçilik kavramlarının sosyolojik analizi. *Kaygı*, 20(1), 225- 237.
- Yürüşen, M. (1998). *Çeşitlilikten özgürlüğe çokkültürlülük ve liberalizm*. LDT Yayınları.